

Apie šuolį ir komplikuo- tą literatūrologijos tapatybę

Jūratė Sprindytė: Šį rudenį pasirodęs storas tomas *XX amžiaus literatūros teorijos: Konceptualioji kritika* (2010) – neeilinė, etapinė knyga, verta išskirtinio dėmesio, tad ir susirinkome apie ją pakalbėti. Ji apibendrina dvidešimties metų akademinio literatūros interpretacijos diskurso pasiekimus, jo brandos lygį. Publikuojami net 23 literatūrologų darbai. Knyga, manau, pranoksta tik edukacinį tikslą, kuris implikuotas to fakto, kad čia paskutinis serijos tomas – praktinis vadovėlio *XX amžiaus literatūros teorijos* (2006) įkūnijimas. Paprašysiu idėjos sumanytoją ir įgyvendintoją Aušrą Jurgutienę pasidalinti mintimis, ar pavyko realizuoti sumanymą, su kokiais sunkumais susidurta, iš kokio tekstų masyvo teko daryti atranką, pora žodžių pasakyti apie atrankos kriterijus. Kodėl pateko du Rimvydo Šilbajorio tekstai ir nė vieno, tarkim, Vytauto Kavolio (nors pateikti du Violetos Kelertienės – feministinė ir postkolonijinė interpretacijos – nesukėlė tokios abejonės)? Kodėl prie daugelio interpretacijų, kurios spausdinamos ne pirmą kartą, nėra nuorodų, iš kokio leidinio paimta? Nesilaikant nuoseklaus metrikos žymėjimo, nebeaišku, kas specialiai šiam leidiniui rašyta.

Aušra Jurgutienė: Visas projektas buvo orientuotas į nepriklausomybės metais vykusius pokyčius, bet darbas užsitęsė (projekto idėją LLTI Šiuolaikinės literatūros skyriui pristačiau 2000 m.), ir publikacijų chronologinės ribos pajudėjo. Teorinių, arba konceptualiųjų, straipsnių rinkinio branduolį sudaro tie autoriai, kurie įsipareigojo parengti visą leidybinį projektą, skirtą filologijos studentams (be mūsų aptariamų knygų, jį sudaro vadovėlis ir netrukus išeisiantis teorijų vertimų dvitomis). Labai dėkoju prie knygų dirbusiems kolegoms ir jos sėkme taip pat laikau tai, kad pavyko išvengti institucinio uždarumo. Bet kai jų darbai buvo parašyti ir sugulė į vieną vietą (būta ir nesėkmių), teko autorių lauką išplėsti bei atsukti į išėivijos kritikus, perspausdinant jų jau beveik chrestomatiniiais tapusius straipsnius, kad būtų užlygintos atsiradusios spragos ir kiek įmanoma kokybiškiau pateiktos visos metodologinės kritikos kryptys. Taip atsirado nevienodas straipsnių publikavimo žymėjimas: perspausdinti turi nuorodas, naujai leidiniui parašyti – neturi. Kai kurie kolegos anksčiau spausdintus straipsnius

gerokai perdirbo, tad jie irgi pristatomi kaip nauji, vadinasi, be metrikos. „Įvade“ visų publikavimo niuansų nepaaiškinau, todėl dėkoju už suteiktą galimybę tai padaryti dabar. Kodėl atsirado vienos ar kitos naujos pavardės, daugiau lėmė tekstų metodologinis pobūdis, – rinkausi kokybiškiausius ir studentams aiškiausius bei stilistiškai patrauklius. Šilbajorio straipsniai žavėjo ir žavi mane tuo, kad apie labai rimtus literatūros dalykus moko kalbėti su šypsena ir stiliaus elegancija. O tai, kad liko nepublikuota nemažai puikių kritikų straipsnių, sukelia neišvengiamą širdies skausmą, bet gal nors kiek jį kompensuoja leidinio pabaigoje įdėta bibliografija?

Dalia Satkauskytė: Kilo klausimas – jei prie komparatyvistikos yra Kelertienė, kodėl nėra Vytauto Kubiliaus?

Jurgutienė: Bibliografijoje yra... Kelertienė buvo svarbi postkolonijinių tyrimų krypties. Man labai gailla, kad nėra Kubiliaus, Kavolio, Vandos Zaborskaitės, Alberto Zalatoriaus ir daugelio kitų puikių kritikų. Kaip sudarytoja, mėginau remtis ir protu, ir intuicija, ir dėstymo studentams patirtimi, bet, matyt, atsitiktinimai yra neišvengiami.

Algis Kalėda: Įdomios sudarytojos pastabos, kad keitėsi koncepcija.

Jurgutienė: Išlaikant projekcinį grynumą, knyga būtų daug ko netekusi.

Satkauskytė: Ar Kavolis nebuvo problemiškas dėl to, kad būtų reikėję publikuoti ne straipsnius, o atskirus knygų skyrius?

Jurgutienė: Be abejo. Svarbus leidinio parengimo principas buvo vengti knygų fragmentų, nes tuomet neaišku, iš kokios visumos tekstas atėjęs.

Sprindytė: Ar didelį kritikos masyvą reikėjo aprėpti, norint galutinai atrinkti tekstus?

Jurgutienė: Medžiagos reikėjo aprėpti daug. Atrenkant papildomus straipsnius, ėmė veikti patirtis dirbant su literatūros teorijomis ir jas daugiau nei dešimt metų dėstant studentams. Tada ir ateina jau gerai per paskaitas ir seminarus

patikrinti tekstai. Knyga atsirado iš daugelio prie jos dirbusių kolegų edukacinio pragmatizmo: ir dėstytojui, ir studentui tokių rinkinių reikia, kad galėtų geriau dirbti, nesiblaškydamas po bibliotekas su atsišviestomis ir byrančiomis straipsnių skiautėmis.

Sprindytė: Gal grįžkime prie fundamentalesnio dalyko – šios knygos reikšmės ir svarbos.

Jurgutienė: Kai galvojau apie konceptualiąją kritiką, man pynėsi dvi jos reikšmės ir du objektai. Tie objektai yra ir skirtingi, ir neabejotinai susiję. Vienas dalykas yra knyga, konkreti kritikos rinktinė, apie kurią mes kalbame. Kita konceptualiosios kritikos reikšmė – šiuolaikinės lietuvių literatūros kritikos reiškinys. Ir čia jau baigiasi visas mano kuklumas, galiu pabrėžtinai patetiškai pasakyti, kad darbas prie knygos ir atidus kritikos skaitymas ir tyrimas man paliudijo, kad akademinė (ar konceptualioji) kritika per šį pastarąjį nepriklausomybės dvidešimtmetį padarė nepaprastą šuolį. Rekomenduodama leidinį spaudai, šį šuolį taikliai pastebėjo Vanda Zaborskaitė. Labai atsakingai galiu pasakyti, kad be didelio jos darbų poveikio kažin ar būtų atsiradusi tokia naujoji leidinių serija. Tai galima vadinti „Europos vijimusi“, kitomis banalybėmis, bet įvyko toks didelis pasikeitimas literatūros teorijos studijose ir akademinėje kritikoje, kad jį drįsčiau lyginti su tarpukario dviejų dešimtmečių literatūros ir kultūros pokyčiais. Jeigu šita knyga, be edukacinių tikslų, nors kiek paliudija, kokį naują reiškinį turime lietuvių kultūroje, tai jos pats didžiausias tikslas yra pasiektas.

Dainius Vaitiekūnas: Pradėjom diskusiją nuo kalbos apie tam tikrą subjektyvumą. Savaiame peršasi analogija su kūrybos rinktinėmis ir kyla klausimai, kodėl tas autorius išskirtas, kodėl ne kitas. Turbūt kiekvienas kritikas galėtų įsivaizduoti savo antologiją, bet lieka tik žavėtis šituo darbu. Ši knyga turėtų nudžiuginti studentus, siekiančius suprasti, kas vyksta lietuvių kritikoje ir kokią tyrimų kryptį pasirinkti patiems. Kaip įvardijo sudarytoja, tai yra žvilgsnis į visą dvidešimtmetį. Tada matosi pokyčiai. Tuos pokyčius kritikoje diktavo ir pati literatūra, todėl knyga yra ne tik naujausios lietuvių kritikos, bet tam tikra dalimi – ir naujausios lietuvių literatūros istorija. Norėčiau priminti „Įvade“ suformuluotus tikslus. Svarbiausias – edukacinis, bet Jūs teisingai teigiate, kad knyga perauga edukacinį tikslą – mums visiems, visai kritikų bendruomenei yra apie ką pamąstyti. Įvar-

dyti ir papildomi tikslai: paskatina atsinaujinti, moko tolerancijos, kviečia dialogui skirtingų kritikos krypčių atstovus. Įvairiai sudėlioti tekstai tarpusavyje šnekasi. Toks dialogas man atrodo išradingas, skaičiau ir varčiau jį kaip vieną kryptingą pasakojimą – yra įvadas, kalbama apie fenomenologiją, paskui apie poetiką ir kitas mokyklas (formalizmas, Naujoji kritika, semiotika, naratologija, feminizmas, psichoanalizė, mitokritika, dekonstrukcija, sociokritika, postkolonializmas), baigiama lyginamąja intertekstine literatūros analize. Matau ir pasikeitimų lyginant su pirmo tomo – vadovėlio turiniu, kai kurie dalykai atsiskyrė, kai kurie susiliejo. Rūpėtų paklausti, kaip vyko tas ieškojimas, gal kai kurios kryptys pasirodė per silpnos, reikėjo jas jungti? Gali būti ir taip, ypač ten, kur viename skyriuje atsiduria fenomenologija ir hermeneutika, arba lingvistinė poetika, formalizmas ir Naujoji kritika, semiotika ir naratologija, – tokie sudėtiniai skyriai. Ir tada klausi – kodėl? Gal skyrius vien tik apie semiotiką ar vien tik apie naratologiją būtų atrodęs silpniau? Kaip įvyko tie persislinkimai? Tarkim, psichoanalizė turi atskirą skyrių, bet man subjektyviai atrodo, kad mūsų psichoanalizė dar silpnoka, ar ne?

Sprindytė: Bet Giedriaus Viliūno straipsniu pristatoma drama. Vis dėlto knygoje reprezentuoti ir žanrai, tai svarbu.

Vaitiekūnas: Dar vienas pastebėjimas: man atrodo, kad sudarytoja, sudėdama įvairius straipsnius, versdama juos šnekėtis, kviesdama dialogui, išryškino slaptas ar viešas metodologijas, straipsniai čia įstatyti į tam tikrą kontekstą.

Jurgutienė: Viskas jungėsi į knygą natūraliai. Stengiausi daugiau klausyti nei pati komanduoti. Nesinorėjo skaidyti, smulkinti – semiotika su naratologija yra giminingos, tuo giminytės principu kai kas ir sujungta. Fenomenologija su hermeneutika – taip pat, juk lietuvių literatūros kritikoje stipriausia tai, kas teorijoje vadinama fenomenologine hermeneutika arba egzistencializmu, prasidėjusiu su Martinu Heideggeriu. Labai džiaugiausi, kad leidinyje bent kas atsirado iš psichoanalizės. Kai geriau pagalvoji, sovietmečio marksizmo legione labiausiai uždaryta ir neįsileista buvo kaip tik ji! Carlos Gustavas Jungas šiek tiek įsileistas kaip archetipų (kolektyvinių!) kūrėjas, bet Sigmundas Freudas atrodė „siaubingas“, nes kalbėjo apie suskilusios asmenybės modelį, reiškiantį, kad kiekvienas iš mūsų esame šiek tiek neurotiškas, o kaip būtų galima su ne visai protingomis ir

ne visai tyromis neurotiškomis asmenybėmis statyt komunizmą? Freudo, bjaurių seksualinių pašąmoninių reiškinių teoretiko, socialistinėje kultūroje apskritai negalėjo būti. Lietuvių literatūrologijos išsitiesimas, uždraustų teorinių ir ideologinių idėjų prisijaukinimas tikrai nebuvo lengvas dalykas ir nėra dar pasibaigęs. Bet jau atsirado atskirų teorinių monografijų (Viktorijos Daujotytės, Kęstučio Nastopkos, Irinos Melnikovos, Solveigos Daugirdaitės), žinau, yra rašomos naujos. Šios knygos žymi literatūros teorijų tąsą ir brandumą.

Kalėda: Suvokiu, kad tai nėra *stricto sensu* aptarimas knygos, aš traktuočiau, kad šis pokalbis – išeities taškas svarstymams, kas toliau darytina. Derėtų kalbėti ne vien žarstant tikrai pelnytus komplimentus, o aptarti šio svarbaus veikalo ypatumus. Mano akimis, sukauptas tam tikras bazinis metodologinis arealas, graži ankstesnio vadovėlio tąsa. *Konceptualioji kritika* ne tik priaugina įvairių pavyzdžių, bet parodo teorijų iš ankstesnio vadovėlio gyvybingumą, ir pritarčiau Dainiui, kad yra skaitoma kaip tekstas apskritai apie lietuvių literatūrą. Nekyla abejonų, kad čia sukaupta bazė teorinių idėjų, vadinamojo euristinio interpretacinio lygmens. Labai ryškus pažinimo momentas (kalbant apie akademinę veiklą, studentus) leidžia suvokti įvairias literatūrologijos galimybes. Aiškus siekinys, realizuotas su kaupu, yra metodologinis pliuralizmas, įvairovė, ir tai nėra pritraukta, nėra „kurpalizmas“ – pasiimi metodologinį kurpalį (Žemaitė psichologiškai, feministiškai, arba „Liūdna pasaka“ per naratologijos prizmę). Pasirinkta, ką pats autorius tyrėjas siūlo, ir kūriniai tarsi savaimė atitinka skaitymo ir interpretacijos kodą. Dabar klausimas atsispiriant nuo šio leidinio: kaip įveikti reliatyvizmą, tą nepatiklumą ir skepsį (čia visi, kas dėsto aukštosiose, supras) – tai, kad Žemaitę arba „Liūdną pasaką“ galima ir taip, ir taip, ir kitaip skaityti. Atsimenat, Ericas Donaldas Hirschas kažkada klausė apie interpretacijos motyvus – kaip surasti tą patikimumą, įtikinti. Aš kiek ironiškai parašiau straipsnį, kokia galima Kunčino prozos dekonstrukcija, bet pats tekstas tą spinduliavo, generavo. Ar įmanomas apskritai didesnis adekvatumas, kad metodas nepasidarytų viršesnis už kūrinių, – *превратность метода...*

Sprindytė: Taip, šioje knygoje yra vienas pavyzdys – Daliaus Jonkaus interpretacija.

Kalėda: Kai yra teorijos „perteklius“, krypstama į savotišką voliuntarizmą, žaidimą. Tas žaidimas su tekstais, be abejo, labai malonus dalykas, jau nekalbu apie

žaidimo teorijas matematikoje, logikoje, bet vis dėlto yra to elitizmo, solipsizmo – žaidi smėlio duobėje.

Sprindytė: Regis, ne nuo pasirinktos metodologijos, o nuo jos naudotojo meistrytės, nuo to, ar turi minčių, priklauso interpretacijos sėkmė. Antai Jonkaus atlikta fenomenologinė Sauliaus Tomo Kondroto apsakymo „Senas namas“ interpretacija nieko naujo apie kūrinį nepasako, jokių gelmių neatskleidžia, tik gerai manipuliuoja fenomenologijos sąvokynu. Tai panašu į metodologinio savipakankamumo pretenziją. O Vytautas Rubavičius nedemonstruoja jokių terminų ar analizės aparato, bet parodo Eduardo Mieželaičio *Žmogaus* ir Antano Miškinio *Psalmių* skirtumus ir pateikia įdomią išvalgą apie kultūrinės sąmonės ir pasaulinės manifestaciją sovietmečiu. Bet čia nežiūriu fenomenologijos. Turbūt ir jūs pastebėjote tokio neadekvatumo tarp teorijos ir praktikos arba metodologinio mėgavimosi. Gal esu pragmatikė, bet iš interpretacijos laukiu netikėtų atverčių.

Satkauskytė: Pranešimas, kurio pagrindu parengtas Jonkaus straipsnis, buvo skaitytas „Baltų lankų“ seminare ir sulaukė aršiausios diskusijos ir konstruktyvios Algio Mickūno kritikos. Literatūrologai prieš tokią iliustratyvią interpretaciją šoko piestu. Tad man gaila, kad knygoje fenomenologinei literatūros interpretacijai atstovauja šis, o ne, pavyzdžiui, Arūno Sverdiolo „Žemės akiratis“ (Mariaus Katiliškio romano *Užuovėja* interpretacija). Bet labiau norėčiau pabrėžti šios knygos privalumus. Ji visų pirma iš tikro atspindi milžiniškus pokyčius mūsų literatūros tyrimuose. Prisimenu 1996 m. Kelertienės pranešimą pavadinimu „Lengvai pučia keturi vėjai lietuvių literatūrologijoje“ – ji kalbėjo apie teorinį vakuumą, siūlė įvairias interpretacines perspektyvas. Didžioji tų pasiūlymų dalis jau realizuota, dalies, ypač einančios iš JAV literatūrologinių madų ir tradicijos, dar nėra. Tačiau šito šuolio nenoriu vadinti Europos ar pasaulio vijimusi, nes ta pažangos koncepcija humanitariniuose moksluose man nepriimtina. Kai Lietuvos mokslo tarybos ekspertai apie podoktorantūros studijų (post doc'ų) projektus rašo „pasenęs metodas“ (Kavolio sociologija arba Vladimiro Toporovo, Algirdo Juliaus Greimo mitologijos tyrinėjimai), tai nežinai, verkti ar juoktis. Ne progresas svarbu, o vystymasis, sukurtas pliuralizmas, – ta normali terpė, kurioje į kūrinį ar reiškinių galima žvelgti iš visų pusių. Dėl Algio paminėto voliuntarizmo – ši grėsmė interpretacinėje veikloje visada šalia, net ir vadinamoje humanistinėje kritikoje. Man atrodo, kad aptariamoms knygos struktūra, viena

vertus, yra pakankamai griežta, kita vertus, patys straipsniai rodo, kad ribos tarp interpretavimo kryptių nėra visai aiškios. Ir tai yra normalu. Šiais laikais neįmanoma išlaikyti visiško teorinio grynumo. Skaitydama Aušros straipsnį, puikiai matau, kaip ji pažeidžia pagrindinį dekonstrukcijos principą – neišeiti iš teksto, ir pritraukia sociokultūrinį sovietmečio kontekstą. Bet aš nematau, kad tai yra trūkumas, nes tu nebeprivertauji teksto, eini į šoną nuo savo metodo, kai tekstas to reikalauja. Ir tie straipsniai, kurie griežtą principą šiek tiek pažeidžia, man yra patys žavingiausi.

Jurgutienė: Visi minėjote pliuralizmo idėją. Edukaciniam tikslams ši knyga buvo skirta ir sudaryta taip, kad metodinės linkmės būtų ir nelabai didaktiškai griežtos, ir drauge išryškintos. Bet, kaip Dalia sako, metodika gyva, kai ji juda ir jungiasi. Būna, kad Pedagoginiame universitete manęs paklausia: tai kokių metodų čia remtis, rašyti? Metodas yra tam tikras žiūros taškas: filosofinis, estetinis, socialinis žiūros taškas, ar aš jį turiu, ar ne? Ar man atrodo, kad mano žiūros taškai įgimti, universalūs, duoti gamtos, intuicijos, talento, ar aš savo žiūros tašką racionaliai teoriškai sumodeliuoju, sąmoningiau pasiaiškinu, ko, kodėl ir kaip ieškosiu kūrinyje? Nes surandi jame tik tai, ko ieškai?.. Skaitant teorines knygas man įdomiausi ir būna tie atradimai, kai turimi metodai keičiami arba jungiami, surandant naujų prieigų prie literatūros. Kitose dviejose serijos knygose, kuriose bus publikuojami išversti Vakarų Europos teoretikų straipsniai, akivaizdžiai matyti, jog Pierre'as Bourdieu arba Louis Althusseris įdomūs tuo, kad jungia semiotiką su sociologija, Jacques'as Lacanas – kad Freudą papildė struktūralizmu, nes tik taip randasi nauji gyvybingi teoriniai dariniai. Tai intriguojantys, sudėtingi dalykai, ir tie, kas juos padaro, sukuria naujas mokyklas, į jas suburia jaunus žmones, susilaukia pasekėjų, bet, svarbiausia, pateikia visai naujų literatūros interpretavimų. Dėl visiems suprantamų istorinių aplinkybių mums teko pabūti „mokiniais“, buvo smalsu susipažinti ir išmukti, kas „už geležinės sienos“ kultūroje padaryta, kad taptume laisvi „meistrai“, galintys kelti ir pateikti savo klausimus ir atsakymus savo „čia ir dabar“ kultūrai. Provokatyvus klausimas, suformuluotas Jūrātės ir Algio, – kiek mes čia žaidžiam, kiek metodologija yra melavimo instrumentas ir kiek tiesos, kiek ji padeda atrakinti kūrinio tiesą, – man atrodo daugiau retorinis. Prisiminę Hirschą, knygoje *Interpretacijos pagrįstumas* (*Validity in Interpretation*, 1967) reikalavusį interpretacijos „teisėtumo“, žinom, jog jis savotiškai ilgėjosi senų gerų laikų, kada nesvyravo

tikėjimas „amžinosiomis tiesomis“, o literatūros interpretacijos pagrįstumas buvo saistomas su autoriaus tiesa, autoriaus intencijomis. Bet, regis, kad lengvas gyvenimas su aiškiais amžinomis tiesomis, nepajudinamais autoritetais ir kūrinių kanonais jau yra pasitraukęs į praeitį. Šiandien mes priversti gyventi pliuralistiniame rojuje (pasakytų liberalas) arba pragare (atkirstų moralistas) su skirtingais egzistenciniais požiūriais, estetiniais skoniais ir teoriniais pagrindais. Todėl ginčo, diskusijų ir susikalbėjimo situacija šiuolaikinėje kultūroje tampa ontologine. Dėl melavimo, – jis taip pat turi labai daug ir priešingų reikšmių. (Post)struktūralistas pasakytų, kad bet koks mūsų kalbėjimas yra konstrukcinis, retoriškas, vadinasi, ir šiek tiek melagingas. Deja, šiuolaikinėje visuomenėje, kurios nemažą dalį uždengusi „Dievo mirties“ tamsa, Vienatinė tiesa yra suskilusi į daugelį vertybinių tiesų, kurios turi pradėti tarpusavyje kalbėtis ir susitarti. Tai idealioji situacija, pagal kurią režisavau aptariamą knygos kompoziciją. Džiaugiuosi, kad tai šiame pokalbyje jūsų buvo pastebėta. Romantizuotų Mesijų ir didžiųjų Idėjų, už kurias paprasti žmogeliai net privalėjo aukoti savo gyvybes, laikus keičia sunkusis diskusijų laikas (kai visi kalba, bet niekas negirdi, ir kai pliuralizmas tampa drungna pliurze). Pagyrusi lietuvių akademinę kritiką, turiu jai vieną nemažą pastabą – jai vis dar stinga laisvos, conceptualios ir elegantiškos diskusijos formos. Su nepriklausomybe išėjome į laisvės rinktis ir ginčo plotmę įvairiose kultūros srityse, ir joje, tikriausiai, turėsime gyventi.

Satkauskytė: Norėčiau palaikyti Aušros mintį dėl ginčo kultūros. Pastebėjau, kad kitą linkstame užsipulti, o ne ieškoti, kur yra tas tiesos grūdėlis.

Kalėda: Kaip išvengti žaidime nedalyvaujančiųjų priekaištų, kad jūs žaidžiate? Atsiranda hermetizmo pavojus, žaidimas karoliukais, ir ką mes čia jus skaitysim, kritikai, jei jūs deklaruojat, kad žaidžiat. Suprantu polėkį akademinėje erdvėje ir Platono tradiciją – svarstymai, kalbėjimai. Centre vis dėlto turi būti objektas, kuris daug kam kelia įtarimą – tautinė literatūra. Pasigedau, bet ne todėl, kad yra būtinas, ir diachroninio raidos aspekto. Daugiausia čia sinchronijos. Kubilius, Vytautas Vanagas visą laiką minėjo misiją, paskirtį, akcentavo reikalą parašyti lietuvių literatūros terminų istorinį žodyną. Jei būtų labiau akcentuojami dalykai, susiję ne su teorijų pasaulio integravimu... Reikėtų ieškoti proveržių, galiemybių, išeičių šiuolaikines teorijas paversti instrumentarijumi tautinių ypatumų analizei. Ar tai įmanomas dalykas?

Satkauskytė: Kodėl manoma, kad angažuotis galima tik tautinėms vertybėms, o visa kita daugiau ar mažiau linksta į žaidimo pusę? Pavyzdžiui, sociokritika jokių būdu nėra žaidimas. Ji kelia klausimą apie literatūros funkcionavimą, jos vaidmens pasikeitimą, dalykus, kurie aiškiai susiję su visuomene. Pagaliau galima angažuotis žmogiškoms vertybėms, ką ir daro vadinamoji humanistinė kritika. Galima angažuotis kultūrinei atminčiai – ji gali būti tautinė, bet, LDK literatūros ir istorijos atveju, ne tik tautinė. Nesakau, kad tai nereikalinga, tačiau vien tik angažavimasis tautinėms vertybėms (kas jos yra?) – per siauras uždavinys šiuolaikinei humanistikai. Esama naujų, labai stiprių iššūkių ...

Jurgutienė: Išties kyla klausimas, ką daryti toliau ir kaip yra Europoj? Susidomėjimo literatūros teorijomis bumas atslūgęs, grįžtama prie istorinių, kontekstinių dalykų. Bet dėl to tikrai nėra ko labai džiūgauti atviriems ir slaptiems teorijų priešininkams, nes tokios istorijos kaip Gustave'o Lansonio ar Kosto Korsako jau, deja, nebebus rašomos. Leidinių serija *XX a. literatūros teorijos* savo objektą irgi pristato su neišvengiama retrospektyvia distancija. Bet iš kultūrinės atminties jau niekas neištrins, kad buvo Roland'as Barthes'as, Lacanas, Hirschas, Greimas – jie visada dalyvaus mums interpretuojant literatūrą.

Kalėda: Kritika vis tiek siejasi su vertinimu. Knygoje labai mažai vertinamųjų dalykų. Hermiškoji tradicija iškeliamą. O konceptualioji kritika atsiriboja nuo vertinimo arba analizuoja tik tai, kas gera.

Satkauskytė: Algio klausime slypi du aspektai. Pirmas, kad knygos pavadinimas pažeidžia pas mus nusistovėjusią triadą: literatūros istorija, literatūros mokslas ir kritika (anglosaksų tradicijoje kritikos terminas vartojamas visoms trimis tyrimų sritims). Kitas dalykas – ar tikrai egzistuoja priešprieša tarp konceptualios ir nekonceptualios kritikos. Čia jau kyla klausimas, ar konceptualioji kritika yra tinkamas reiškinių pavadinimas. Aušra „Įvade“ vartoja ir kitą terminą – humanistinė kritika. Juo įvardijama tai, kas nelaikoma vadinamąja konceptualiąja kritika. Daugelyje vakarietiško vadovėlių tam pačiam reiškiniui įvardyti vartojamas „liberalaus humanizmo“ terminas, o jai priešinama vadinamoji „teorija“. Pastarojoje literatūros tekstas dažnai tampa tik pretekstu daugeiui metodologinių, epistemologinių, filosofinių svarstymų. Pavadinimas „teorija“ žymi tam tikrą literatūrinės interpretacijos kraštutinumą. Man atrodo,

kad ši knyga į kraštutinumą nenuėjo...Taigi pavadinimas „konceptualioji kritika“ kelia dviprasmiškas mintis ir atrodo ne visai tikslus, nes tai, ką Aušra vadina humanistine kritika, irgi turi savo koncepciją, kuria remiantis ir interpretuojamas literatūros tekstas. Dichotomiją, prieštarą jaučiame, bet ją tiksliais terminais įvardyti nelengva.

Jurgutienė: Ieškojau termino, o terminą apibrėžia tam tikros priešpriešos. Pirmoji priešprieša: konceptualioji (akademinė, teorinė) kritika ir kasdienė, praktinė kritika, žurnalistinė, – be neigiamo atspalvio. Anglosaksų kontekste jos abi minimos be neigiamų epitetų. Konceptualioji kritika skirta ir literatūros tyrimams, ir savo profesinėms problemoms aiškintis, todėl neišvengiamas tam tikras jos uždarumas, o žurnalistinė kritika – tarpininkė su visuomene, turi savo nišą ir svarbias kultūrinės, aksiologines ir informacines funkcijas. Paulio de Mano straipsnyje „Paspriešinimas teorijai“ („The Resistance to Theory“, 1986) radau dar vieną priešpriešą: teorinė (konceptualioji) kritika yra priešpriešinama istorinei arba genetinei kritikai, kuri kitų dar vadinama humanistine kritika. Kaip opozicija tradicinei genetinei (istorinei ir patirtinei) kritikai XX a. 7-ajame dešimtmetyje susikūrė naujas reiškiny – teorinė kritika, lemiamą postūmį gavusi iš struktūralistinės kalbotyros.

Kalėda: Susidariau įspūdį, kad de Manas tęsia žinomą nuo Jakobsono sinchroninį ir diachroninį tyrimą. Galvojant plačiau, reikėtų paieškoti patikimesnių sąvokų.

Sprindytė: Konceptualioji kritika – daugiareikšmis žodis, bet gerai, kad jis įvestas į vartoseną, o ar prigis – pamatysime.

Jurgutienė: Po struktūralizmo literatūros kritikams iškilo naujas fundamentinis klausimas – ką laikyti tyrimo pagrindu – kūrinio kalbą ar ją išsakomą patirtį? Net ir gimnazistas žino, kad abu interpretaciniai aspektai yra svarbūs, bet klausimas, kuris svarbesnis bei patikimesnis ir nuo kurio kūrinio suvokimą vertėtų pradėti, literatūros kritikoje ir leido atsirasti daugiakrypčiam literatūros teorijų reiškiniui. Anksčiau tokio klausimo nebuvo kelta. Kaip atsakymas į minėtą klausimą, kaip priešprieša patirtinei kritikai ir susiformavo teorinė ar konceptualioji kritika.

Satkauskytė: Bet ten irgi yra koncepcija, tu pati ją išdėstei.

Jurgutienė: Ar tai, ką širdis antiteoriškai nusiteikusiam humanistiniam kritikui sako, iš tikrųjų sako ji? O gal jo visos kilnios mintys apie literatūros estetinę vertę ir jos dvasinį gyvenimo tobulinimą yra jo ne visai sąmoningai išmokti ir perimti dalykai? Jei prieiname prie išvados, kad visi mūsų žinojimai ir tiesos yra istoriškai konstruojamos, prieiname ir prie konceptualiosios kritikos, neturinčios ribų.

Satkauskytė: Aušra gražiai apibūdino patirtinės kritikos koncepciją. Jos priešprieša – kritika ar literatūros tyrinėjimai, kurie eina su tam tikromis metodologinėmis nuostatomis ir tuo pat metu jas reflektuoja.

Vaitiekūnas: Terminas rodo sudarytojos prioritetus. Kritika, kuri labiau vertina kritiką. Man rodos, čia numatyta dar viena provokacija – siūloma naujai susimąstyti, kas gi ta kritika.

Jurgutienė: Iš tiesų tradicinė triada pažeista jau negrįžtamai. Man neišblėstantį įspūdį daro tie Vakarų teoretikai, kurie geba literatūrą analizuoti žaisdami dviem perspektyvomis: matydami ją ir iš labai abstrakčios intelektualinės pusės, ir čia pat savo mintis pratęsdami nuostabiais konkrečiais kūrinų interpretavimais. Filosofinės ir filologinės perspektyvų sąlyčiai man asmeniškai yra įdomiausi. Ne veltui gerai įsidėmėjau Jacques'o Derrida mintį, kad iš filosofijos ir literatūros kritikos jungties galėtų atsirasti tekstai, labiausiai atliepiantys šiuolaikinę kultūrą. Bet aišku, kad esama ir kitokių literatūros kritikos koncepcijų, kiekviena jų turi savų privalumų ir savų gerbėjų.

Sprindytė: Kiekvienai metodologijai labai svarbus asmenybės kalibras ir bendrasis kultūros podirvis. Kuris interpretatorius turi įdirbį, tekste iš karto matosi.

Kalėda: Aušros paprašyčiau aptarti santykį su kitomis giminingomis disciplinomis – filosofija, sociologija, psichologija. Ar taip sąmoningai projektavai, kad konceptualioji kritika yra sinkretiška, sintetiška, sinesteziška? Yra kažkoks ne išcentrizmas, bet kontekstų pritraukimas?

Jurgutienė: Anksčiau literatūros teorijos formavosi daug ką imdamos iš gretimų humanitarinių mokslų, vėliau tas procesas pasidarė priešingas – filosofija, sociologija, istorija daug pradėjo imti iš literatūrologijos. Tekstinio pasaulio, kalbinio pasaulio samprata pereina į visus kitus tyrimus, todėl sinkretizmas neišvengiamas.

Naujasis istorizmas skatina tiriant praeitį nepamiršti, kad ji yra rašoma ir kaip pasakojimas apie istorinius pasakojimus. Rašydama, kad leidinių serija yra skiriama filologams, labai gerai jaučiu šio žodžio reikšmės sąlyginumą.

Kalėda: Ar literatūrologija nyksta? Greimas savęs nevadino literatūrologu, juo labiau Claude'as Levi-Straussas, Freudas, hermeneutikai. Ar nyksta pats literatūrologijos objektas – žodis, kuris gali būti tiriamas tik gimtosios kalbos kontekste?

Sprindytė: Jau pats šios knygos turinys rodo – nuo feminizmo skyriaus dviems trečdaliams interpretacijų literatūra yra nebe tekstas, o pretekstas.

Jurgutienė: Literatūros studijos – edukacinė konstrukcija, egzistuojanti kaip institucinis reiškiny. Literatūrologija ir menksta, ir yra konstruojama, palaikoma tradicijų. Algio nuogaštavimai, kad literatūros tyrimuose silpnėja dėmesys žodžiui, turi pagrindo, tačiau manyčiau, kad struktūralizmo apkrėsta literatūros kritika nuo žodžio jau negalės taip lengvai nusisukti. Bet vėlgi turime pripažinti, kad sakomų ar rašomų tekstų kalbiniai, stilistiniai, retoriniai dalykai jau nėra vien tik grožinės literatūros nuosavybe, kaip neseniai manėme, o yra universalūs kiekvienai kalbos sričiai ir gali būti įdomūs ne tik estetams literatūrologams.

Kalėda: Ar Arvydo Šliogerio straipsnis apie Bronių Radzevičių yra literatūrologija, ar filosofija? Ar Nerijos Putinaitės literatūros tyrimas yra ideologija, politika, sociologija?

Satkauskytė: Kaip Terry Eagletonas sakė, literatūrologijai visada buvo sunku apibrėžti tapatybę. Instituciškai ji atsirado labai vėlai, kai universitetuose įsteigė programą, ir iš tikrųjų savo metodų beveik neturi, net struktūralizmas, ir tas ateina iš lingvistikos. Ar Šliogeris, Putinaitė yra literatūrologai, lemia tai, ar eina iš pačios literatūros, ar literatūra naudojama tik kaip iliustracija. O literatūrologija nyksta tiek, kiek transformuojasi pati literatūra ir užleidžia vietą kitiems dalykams, pavyzdžiui, audiovizualinei kultūrai.

Jurgutienė: Taip mąstydami literatūrą ir jos kritiką mes išstumiamė į dar sudėtingesnes struktūras. Kiek literatūroje yra estetiškos vertės, prasmės, o kiek literatūra yra žinių nešantis tekstas, laukiantis filosofo, sociologo ar kalbininko atsako?